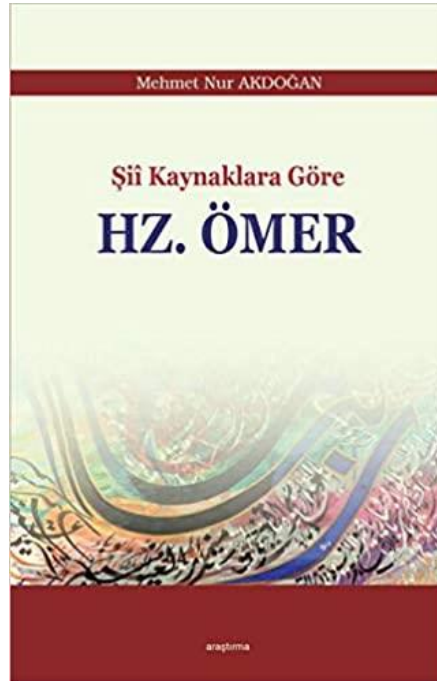

Mehmet Nur Akdoğan, *Şii Kaynaklara Göre Hz. Ömer*, Ankara: Araştırma Yayınları, 2017, 223 s.

Hazırlayan

ÖMER FARUK DOĞANGÜL^a

İslâm tarihinin en önemli safhalarından birini oluşturan Hulefâ-i Râşidîn devri içerisinde faaliyetleriyle en fazla etkiye sahip olan halifelerden biri, ikinci halife Hz. Ömer olmuştur. Bu husus onun Sünnî gelenekte Hz. Peygamberin ardından hilafete geliş sırasına istinaden Hz. Ebû Bekir'den sonra en yüksek derecede itibara sahip olan sahâbî olarak kabul edilmesini netice vermiştir. Fakat İslâm dünyasının bir diğer önemli ekolü olan Şîa'ya göre Hz. Ali, Hz. Peygamberden sonra gelen en faziletli kişidir. Ayrıca Hz. Ali'nin ehl-i beytin reisi olmasından ötürü kendisinden önce iktidara gelen üç halife, yöneticilik makamını ondan ve ehl-i beyt-

^a Mardin Artuklu Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Böl. omerfarukdogangul@gmail.com

ten gasp etmişlerdir. Diğer taraftan Şiîler bu hilafet gaspının en önemli figürü olarak, halife seçimi konusuyla alakalı yaptığı bazı işlerden ötürü Hz. Ömer'i sorumlu tutarlar. Bu sebeple Hz. Ömer, Şîa için özellikle nefret unsuru olarak dikkat çeken bir role sahip olmuştur. Mehmet Nur Akdoğan'a ait "*Şiî Kaynaklara Göre Hz. Ömer*" isimli elimizdeki eser ise Hz. Ömer'in Şiîler nazarındaki yerini hilâfetine kadar olan süreci itibariyle ele almayı amaçlayan bir çalışmadır.

Eser, "Giriş" bölümünden sonra gelen üç bölüm, "Sonuç" ve "Kaynakça" kısımlarından oluşmaktadır. "Önsöz"de Şîa'nın ilk üç halifeye karşı aldığı tavrın sebebi çok kısa bir biçimde ifade edilir. Ele alınan halifelerin Şiîler için en fazla tepki çekenini ise Hz. Ali'nin hilafetteki hakkını gasp etmiş olduğu ve Hz. Peygamberin emirlerine gerek o hayattayken gerekse de vefatının ardından muhalefet etmiş olduğu iddialarından dolayı Hz. Ömer'dir. Yazar, bununla birlikte klasik dönemde Hz. Ömer üzerine müstakil olarak herhangi bir eserin yazılmaması ve fakat modern dönemde de yalnızca bazı Şiî ilim adamlarının Hz. Ömer ile alakalı müstakil eserler kaleme almış olmalarını eserini yazma gerekçesi olarak serdeder.

"Giriş" kısmında müellif, eserde kullanılan metot üzerinde durmaktadır. Buna göre Şiî müelliflerin görüşlerini tespit etmek için "betimsel analiz" yöntemi kullanılarak kaynaklardan yapılan doğrudan alıntılarla elde edilen rivayetler, müelliflerin ölüm tarihine göre kronolojik olarak ortaya konmuş; ardından elde edilen bilgiler Şîa dışındaki kaynaklarla kıyaslanarak içerik analizi yoluyla değerlendirmeler yapılmıştır. Bu kısımda ayrıca çalışmada kullanılan kaynaklar "İlk Dönem Temel Kaynaklar", "Şiî Kaynaklar" ve "Sünnî Kaynaklar" şeklinde tasnif edilerek kısaca sunulur. Diğer taraftan, Şîa'nın kelime ve ıstılâh anlamları, daha sonra bir mezhep veya fırka olarak teşekkülü, ardından Şîa'nın sahâbe ve ehl-i beyt algısı konu edilerek İmamiyye Şîa'sının kimliğiyle ilgili genel bir alt yapı oluşturulmaya çalışılmıştır. Fakat burada bir eksiklik olarak, eserde niçin konuyla alakalı Türkçeye çevrilmeyen modern Farsça eserlere yer verilmediği ya da en azından işaret edilmediği söz konusu edilmemiştir.

Eserin birinci bölümü “İhtidasına Kadar Hz. Ömer” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Hz. Ömer’in nesebi ve müslüman olma-
dan önceki hayatına dair rivayetler aktarılarak değerlendirilmeye
çalışılmaktadır. Yazarın tespitine göre Şîî müellifler, Hz. Ömer’in
nesebinin sıhhati konusunda ağır ithamlarda bulunmuşlar ve ta-
rihî gerçekliği olmayan rivayetlerle bu konuda şüphe oluşturmaya
çalışmışlardır. Bu kısımda bulunan “İslam Öncesi Hz. Ömer” alt
başlığında, Şîî kaynakların Hz. Ömer hakkında putperest, cani, içki
düşkününü, şiddete meyilli, korkak vs. ithamları gündeme getiril-
mektedir. Ancak bununla beraber Şîa kadar olmasa da Sünnîlerin
de onu kızgın, fevri ve kendi kızını dahi diri diri toprağa gömecek
derecede katı kalpli biri olarak yansıtması yazar tarafından eleştiri-
rel bir üslupla ele alınmaktadır (s. 58). Müellif, Hz. Ömer’in aslında
Arap ve İran hükümdarlarıyla görüşen, şiir ezberleyip güzel ve
etkili konuşan biri olarak bu vasıflarıyla toplum dengelerini iyi
bilen makul biri olduğuna ve gerek Şîa’nın gerekse Sünnîlerin
onun aslî karakterini tam olarak ortaya koyamadıklarına işaret
eder. Fakat burada ifade edilmesi gereken önemli bir husus, kay-
naklarda Hz. Peygamberin İslâm öncesi hayatına dair bilgilerin
dahi oldukça kısıtlı olduğunu bilmemize rağmen Hz. Ömer’in
yazarın belirttiği vasıflarla ya da işlerle ilgili olarak yaptığı değer-
lendirmede nasıl bu derece net bir genellemeye ulaşabildiğidir.
Zira yazarın bir genelleme olarak ifade ettiği İslâm öncesi Hz.
Ömer karakterinin klasik tanımlara uymadığına dair malumat
maalesef yeterince doyurucu değildir.

İkinci bölüm “İhtidasından Hz. Ebû Bekir Dönemine Kadar
Hz. Ömer” başlığını taşımaktadır. Bu kısmın ilk alt başlığı olan “
Hz. Ömer’in İhtidası” başlığında, Şîa’nın Hz. Ömer’in çok geç
müslüman olduğuyula ilgili genel bir kanaate sahip olduğu tespiti
yapılır. Buna göre Hz. Ömer hicretten kısa bir süre önce ihtida
etmiştir. Diğer taraftan Hz. Peygamberin “İki Ömer’den birinin
ihtidası” için yaptığı dua da Şîî müelliflere göre Sünnîler tarafın-
dan uydurulmuş bir rivayettir. Bu bölümde Hz. Ömer’in katılmış
olduğu savaşlar da ele alınır. Şîî kaynaklara göre genel olarak sert
mizaçlı ve haşin bir yapıya sahip olan Hz. Ömer’in, konu savaşlar-

daki kahramanlığa geldiği zaman pasif olarak nitelenmesi söz konusudur. Oysa Hz. Ali'nin özellikle savaşlardaki civanmertlikleri ile alakalı rivayetlerle kıyaslanan bu durum, Hz. Ömer'in Şîa nezdinde hilafete de layık olmadığına bir delili olarak addedilmiştir. Ayrıca Hudeybiye Antlaşması'nda Hz. Ömer'in Hz. Peygambere karşı tavrının da Şîi müellifler tarafından eleştiri konusu edildiği belirtilir. Şîilere göre Hz. Ömer, başkalarına karşı gösteremediği cüreti Hz. Peygambere ve müslümanlara karşı göstermiştir. Yazar ise burada ele aldığı ithamlara karşı genel olarak Hz. Ömer'i müdafaa etmekte ve ayrıca Sünnî kaynaklarda var olan bazı rivayetlerin Şîi kaynaklarda bağlamından koparılarak zikredildiğini ve bütün olarak aktarılmadığını söz konusu etmektedir. Akdoğan'ın bu kısımdaki esas vurgusu Şîi kaynakların kendi kurgularına uygun biçimde rivayetleri manipüle etmesidir. Zira Şii tarihçiler, Hayber savaşıyla ilgili rivayetlerde bile en çok eleştirdikleri Hz. Ömer'in aktardığı rivayetleri kullanmaktan çekinmemişlerdir.

“Hz. Ebû Bekir Döneminde Hz. Ömer” ismini taşıyan üçüncü bölümde Hz. Ömer'in Hz. Ebû Bekir döneminde oynadığı rol üzerinde durulmaktadır. Bu bölüm “Sakife Meselesi” alt başlığıyla başlar. Zira Hz. Ömer'in, Hz. Ebû Bekir'in daha bu ilk aşamada halife seçilmesindeki rolü birinci derecede önemlidir. Şîa'ya göre Hz. Ali Hz. Peygamberin teçhiz ve tekfiniyle uğraşırken Hz. Ömer ise hilafeti ondan gasp etmek üzere bir oldubittiyle Hz. Ebû Bekir'i halife seçirmiştir. Bunun yanında Şîi tarihçilere göre Hz. Ebû Bekir döneminde yapılan haksızlıklar arasında Hz. Fatıma'nın evinin yakılması teşebbüsü ve Hz. Fatıma'ya ait olan Fedek arazisine el konmasıyla ilgili olan rivayetler ayrı alt başlıklarda ele alınmıştır. Şîa'nın bu konulardaki anlatımları da esasta Hz. Ömer'in Hz. Ali ve Hz. Fatıma'ya olan kını ve düşmanlığı üzerinedir. Müellif, Şîa'nın beslendiği üç husus olarak mazlumiyet, mağduriyet ve yas kültürü değerlendirmesini yapmıştır. Hz. Ömer hakkında aktarılan mezkûr rivayetlerin ise Şîa'nın beslendiği hususlara takviye mahiyetinde kullanıldığını belirtmiştir.

“Sonuç” kısmında yazar, Şîa'nın İmâmiyye koluna mensup müelliflerin eserlerindeki Hz. Ömer tasavvurunun tarihsel süreç

içerisindeki dönüşümünü ele aldığını ifade eder. Bundan sonra ise Hz. Ömer hakkındaki tasavvurun oluşumunda etkisi olan dört ana gelişme kısaca değerlendirilir. Bu gelişmeler, 1- Kırtas Olayı, 2- Sakife Olayı, 3- İnan bölgesinin fethi ve 4- Karizmatik liderlik olarak sıralanmıştır.

Netice itibariyle eserin tekrarlardan uzak ve akıcı bir dille kaleme alındığı söylenebilir. Yer yer Sünnî kaynakların bir çeşit savunmasına benzeyen anlatımda, bu savunmalardan bazıları için kullanılan argümanlar oldukça zayıf görünmektedir (s. 47, 63, 83, 96, 157). Diğer taraftan Ali Şeriatî ya da Abdülbaki Gölpınarlı gibi yazarlara yapılan atıfların, böyle bir çalışma için başka modern Farsça çalışmaların yoksunluğundan ya da varsa bu çalışmalara müracaat edilmemesinden kaynaklanmakta olduğunu düşündürmektedir (s. 53, 71). Ayrıca yazarın Sünnî kaynaklardan alıntı yapan Şîi kaynakların, bu alıntıyı yaptıkları Sünnî kaynağı tespit etmeyişi de bir eksiklik olarak zikredilmelidir (s. 119). Fakat eserde kullanılan Arapça kaynak kullanımı doyurucu seviyededir. Özellikle kaynakların kronolojik olarak sıralanarak modern döneme kadar sırayla kullanılması Şîi anlayış içerisinde Hz. Ömer'e karşı oluşan algının nasıl bir dönüşüme uğradığını göstermesi açısından gayet başarılıdır. Okuyucu açısından özellikle hilafetinden sonra Hz. Ömer ve hatta Hz. Ebu Bekir ve Hz. Osman'ın da Şîa açısından ele alınması birer beklenti olarak ortaya çıkmakta ve eser, en azından ele aldığı kısmıyla önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

